

вищезазначених сферах діяльності.

Висновки... Таким чином дослідження в науковій психолого-педагогічній літературі питань особистісно-орієнтованої взаємодії студента і педагога, розвитку їх професійної компетентності, формування якісно нової освітньої ситуації для створення активної позиції людини в життєвому просторі займає провідне місце через їх актуальність у зв'язку з процесами гуманізації суспільства, входженням української системи освіти в європейський освітній простір.

Література

1. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. – М.: Высш. шк., 1990. – 119 с.
2. Лазарев В.С. Системное развитие школы. – 2-е изд. – М.: Педагогическое общество России, 2003. – 304 с.
3. Мижериков В.А., Ермоленко М.Н. Введение в педагогическую профессию: Учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений. – М.: Педагогическое общество России, 1999. – 288 с.
4. Паламарчук В.Ф. Системний підхід до впровадження педагогічних ідей у практику роботи школи // Рад. шк. – 1987. – № 12. – С.16–20.
5. Попова О.В. Становлення і розвиток інноваційних педагогічних ідей в Україні в ХХ столітті. – Харків: ОВС, 2001. – 256 с.
6. Слостенин В.А., Подымова Л.С. Педагогика: инновационная деятельность. – М.: Магистр, 1997. – 224 с.
7. Юсуфбекова Н.Р. О педагогической инноватике // Советская педагогика. – 1991. – № 11. – С.21–25.

Анотація

У статті розглядається проблема формування якісно нової освітньої ситуації через аналіз основних сучасних позицій та поглядів в науковій літературі на зазначену проблему.

Аннотация

В статье рассматривается проблема формирования качественно новой образовательной ситуации посредством анализа основных современных позиций и взглядов в научной литературе на указанную проблему.

Подано до редакції 1.11.2007.

© 2007

Шульга Л.А.

ІННОВАЦІЙНО-МОДЕРНІЗАЦІЙНА ПАРАДИГМА УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Кризові явища в освіті не є породженням сьогодення, вони сягають своїм корінням у радянські часи. Проте їх активізація тісно пов'язана саме із зміною статусу держави, характеру суспільних відносин, реформуванням політичної та економічної систем на принципово нових засадах і стагнацією економіки, зумовленої цими процесами [3].

Пристосована в минулі роки до жорсткого зарегламентованого оточення, освіта в умовах незалежності нашої держави ввійшла в суперечність з новими, більш гнучкими і такими, що зазнають постійних трансформацій, вимогами українського суспільства з ринковою економікою.

Сьогодні науковці, вивчаючи різні аспекти розвитку національної системи освіти, виокремлюють низку причин, які потребують всебічного врахування при визначенні змісту освітніх реформ. Однією з вагомих причин є те, що успадкована від Радянського Союзу система освіти виявилася неефективною навіть у контексті центрального планування. І хоча забезпечення освіти було переважно монополією держави, остання фінансувала цю галузь нераціонально, недостатньо координовано й узгоджено. Програми професійної підготовки були вузькоспеціалізованими, обмежені ресурси часто розпорозувалися, витрачалися на дублювання навчальних закладів, факультетів, відділень, спеціальностей. Кожне міністерство, відомство і навіть окремі підприємства прагнули мати свої навчальні заклади. Внаслідок цього відбувалося постійне зростання професійних кадрів, що, безумовно, зумовлювало збільшення витрат. Поряд із цим спостерігалася відсутність будь-яких стимулів для ефективного використання ресурсів, низька відповідальність перед споживачами освітніх послуг. Неефективність освітньої системи, як справедливо стверджує В.Луговий, "ще більше посилилася з перетворенням країни з союзного регіону в єдиному освітньому просторі й певною регіональною освітньою спеціалізацією на самостійну державу з національною освітою" [5, с.100].

Наступною причиною, що актуалізує необхідність реформування української освіти, є її слабка здатність підтримувати ринкову економіку.

Ще одна причина полягає в тому, що централізована й уніфікована освітня система була сфокусована, з одного боку, на викладання однакової догматизованої інтерпретації історії та національних цінностей, а з іншого, – базувалася на вузькоспеціалізованих навчальних програмах.

Отже, успадкована Українською державою освіта передбачала підлеглисть і обмежений досвід громадян, не відповідала потребам ринкової економіки. До останніх В.Луговий відносить такі основні аспекти:

1. Хоча рівень базової освіти перевищував такий рівень у багатьох західних країнах, наступне навчання було надмірно спеціалізованим. До того ж, ця спеціалізація розпочиналася із занадто раннього віку.

2. Освіта дорослих, яка відіграє важливу роль у трудовій мобільності населення, продовжувала подальше закріплення вузької спеціалізації, оскільки вважалося, що фахівці залишатимуться й надалі в межах первісних професій протягом усього часу трудової діяльності.

3. Такі навчальні предмети, як економіка, право, політологія, соціологія, психологія, управління та ін., які мають особливу значущість у новій політичній, економічній, соціальній ситуації, недооцінювалися або й зовсім вилучалися з навчальних планів [5, с.100].

Тому не випадково серед численних трансформацій і модернізацій останніх десятиліть, що охопили всі сфери життєдіяльності українського суспільства, мали місце й ті, які безпосередньо пов'язані із сферою управління освітою. Саме в ХХ ст. сформувалася наука про управління, яка прийшла в освітню галузь у зв'язку з усвідомленням необхідності вдосконалення професійної діяльності керівників загальноосвітніх навчальних закладів.

Формулювання цілей статті... Мета статті – визначити сутність поняття “менеджмент” стосовно освітньої галузі, визначити основні напрями реалізації менеджменту на рівні загальноосвітнього навчального закладу, зокрема в плані впровадження інновацій.

Виклад основного матеріалу дослідження... Безумовно, система підвищення кваліфікації керівних кадрів існувала й у попередні роки, але в нових соціально-економічних та політичних умовах, які склалися в Україні наприкінці 80-х – на початку 90-х років ХХ ст., вона вже не могла розв'язувати проблеми концептуальності, професіоналізації управління. Наслідком цього стає загострення питання про надання професійного статусу керівникові школи, що стало передумовою впровадження в освіту менеджменту.

Сьогодні на рівні управління закладом освіти можна говорити як про внутрішньошкільне управління, так і про внутрішньошкільний менеджмент [1, с.11]. Водночас слід зауважити, що термін “управління” більш загальний. Тому, як правило, поняття “менеджмент” вживається, коли підкреслюється ефективність управління, йдеться про професійну діяльність керівника з менеджерською освітою або про науку управління.

Відповідно до словникового визначення, менеджмент – це сукупність стратегій, філософій, принципів, методів, засобів та форм управління виробництвом з метою підвищення його ефективності та зростання прибутків.

Ю.Конаржевський тлумачить менеджмент як нову філософію управління, яка “виокремлює роль управління і менеджера в суспільному житті, а також соціальну значущість професії управляючого. Це вимога зробити процес управління цілком обґрунтованим, доцільним і складати плани досягнення цілей таким чином, щоб підлеглі працювали з усвідомленням власної гідності й отримували від роботи задоволення” [4].

На думку Ф.Хміля, під менеджментом розуміється „система організації колективної праці, ефективного використання ресурсів, концентрації зусиль на безперервному підвищенні якості роботи персоналу підприємства (організації)” [8].

Досить розгорнуту характеристику співвіднесення менеджменту й управління подають В.Григораш, О.Касьянова та О.Мармаза. Узагальнюючи наявні у вітчизняній та зарубіжній літературі визначеннями цих понять, вони доходять висновку, що:

1. Поняття “управління”, “керівництво та “менеджмент” утворюють синонімічний ряд.

2. Управління – це вид діяльності, який забезпечує оптимальне функціонування та розвиток систем, узгоджує та координує діяльність людей щодо досягнення спільної мети.

3. Управління навчально-виховним закладом – це доцільна, активна взаємодія керівника з іншими учасниками педагогічного процесу, технічним (обслуговуючим) персоналом та громадськістю, спрямована на координацію та узгодження зусиль, упорядкування педагогічної системи та переведення її на більш високий та якісний рівень.

4. Менеджмент – теорія та практика ефективного управління.

5. Внутрішньошкільний (педагогічний) менеджмент – теорія та практика ефективного управління закладом освіти [1, с.14].

Менеджмент як соціально-психологічна система управління “забезпечує становлення суб'єкт-суб'єктних відносин у навчальному закладі, підвищує особистісну значущість кожного учасника педагогічного процесу” і спрямований “на досягнення результатів у навчально-виховному процесі” [7,с.27]. Саме в цьому полягає відмінність менеджменту від традиційної командно-адміністративної системи, за панування якої контролю підлягає сам педагогічний процес, незалежно від його результату.

Наочно відмінності між менеджментом і командно-адміністративною системою виглядають таким чином (див.табл.1).

Порівняння відмінностей менеджменту та командно-адміністративної системи

Менеджмент	Командно-адміністративна система
Школа – суб'єкт діяльності, юридична особа	Централізована система управління (регламентація діяльності керівника навчального закладу згори)
Суб'єктом управління є керівник загальноосвітнього навчального закладу, а об'єктами – педагогічний процес та відносини між його учасниками.	Суб'єкт управління – центральні органи управління освітою, об'єкти – керівники загальноосвітніх навчальних закладів, які екстраполюють такі самі взаємини на педагогічний колектив, учнів.
Доповнення управлінської “вертикалі” управлінською горизонталлю”, яка передбачає більш тісну й конструктивну взаємодію між працівниками навчального закладу. Провідна ідея – децентралізація управління.	Керівництво і жорсткий контроль професійної діяльності керівника закладу і вчителя з боку вище стоячих органів освіти.

Отже, провідною ідеєю менеджменту є делегування керівнику навчального закладу повноважень й відповідальності, яка значно підвищується. На практиці це означає, що дотримуючись положень нормативно-правових актів у галузі освіти, керівник школи разом з іншими суб'єктами педагогічного процесу має вибудовувати свою діяльність на засадах ініціативи, творчості, професіоналізму.

У сучасній науковій літературі [2, с.26-27] мета менеджменту в освіті передбачає реалізацію сукупності підцілей, які включають такі їх різновиди:

- організаційно-управлінські: створення якісно нової системи управління ЗНЗ, єдиного інформаційного поля для учасників навчально-виховного процесу; вироблення системи оцінювання ефективності діяльності всіх структурних компонентів ЗНЗ; розробка системи контролю та зворотного зв'язку; розробка ринкових механізмів взаємодії суб'єктів педагогічної діяльності; якісна побудова зв'язку в системі “освіта – наука – виробництво”;

- соціально-економічні: завоювання загальноосвітнім навчальним закладом позитивного іміджу; суттєве оновлення матеріальних фондів ЗНЗ; накопичення бази даних про педагогічні інновації, що належним чином сприймаються членами педагогічного колективу; створення привабливого інвестиційного клімату; створення здорового конкурентного середовища;

- соціально-культурні: підвищення доходів учасників педагогічного процесу; побудова „відкритої системи”; пріоритет гуманних відносин між учасниками навчально-виховного процесу; закріплення демократичних засад у всіх сферах діяльності; інтеграція в міжнародний освітній простір; підвищення кваліфікаційного рівня співробітників у міжкурсовий період; підвищення рівня ділової активності членів колективу.

Належна реалізація таких цілей передбачає дотримання певних принципів у менеджменті на рівні загальноосвітнього навчального закладу. Такими принципами є: принцип організованої зміни станів системи освіти; принцип переходу від стихійних механізмів перебігу освітніх процесів до свідомо керованих; принцип інформаційної, матеріально-технічної, кадрової забезпеченості реалізації основних етапів освітніх процесів; принцип прогнозування зворотних або незворотних структурних змін у соціально-педагогічному середовищі; принцип посилення розвитку інноваційних процесів у системі освіти.

Грунтуючись на викладеному вище, можна твердити, що впровадження менеджменту в загальноосвітніх навчальних закладах передбачає здійснення їхніми керівниками у співпраці з педагогічним колективом певних інновацій в змісті, формах і методах управління навчально-виховним процесом.

Сучасні науковці розглядають інновації в освіті як процес створення, поширення й використання нових засобів (нововведень) для розв'язання тих педагогічних проблем, які досі розв'язувалися по-іншому; результат творчого пошуку оригінальних, нестандартних рішень різноманітних педагогічних проблем; актуальні, значущі й системні новоутворення, які виникають на основі різноманітних ініціатив і нововведень, що стають перспективними для еволюції освіти і позитивно впливають на її розвиток; продукти інноваційної освітньої діяльності, які характеризуються процесами створення, розповсюдження та використання нового засобу (новизни, нововведення) в галузі педагогіки та наукових досліджень; нові форми організації праці та управління, нові види технологій, які охоплюють не тільки окремі установи й організації, а й різні сфери діяльності; процес оновлення чи вдосконалення теорії і практики освіти, який оптимізує досягнення її мети; процес здійснення цілеспрямованих змін, зорієнтованих на перетворення яких-небудь компонентів у структурі або функціонуванні організації; нові ідеї, дії або адаптовані ідеї, або такі, для яких настав час реалізації; нововведення в галузі техніки, технології, організації праці й управління, які ґрунтуються на використанні досягнень науки і передового досвіду, а також використанні цих нововведень у найрізноманітніших галузях і сферах діяльності.

Будь-яка інновація, за визначенням В.Паламарчук, має своє "ядро" (смісловий центр, "концепт"), яке характеризується новою ідеєю; джерело, яке характеризується дослідницькою діяльністю вченого-педагога або пошуковою практикою вчителя, керівника, колективу школи; носія, яким виступає творча особистість експериментатора-дослідника. Разом вони становлять фактори, які впливають на виникнення інновацій [6, с.5].

Згідно з концепцією Л.Даниленко, освітня інновація характеризується новизною в галузі психолого-педагогічних, соціально-економічних та науково-виробничих досліджень, спрямованих на значне покращення освітнього процесу і виражених у вдосконаленні чи нових: освітніх системах (дидактична, виховна, управлінська); складниках освітнього процесу (мета, зміст, структура, форми, методи, засоби, результати); освітніх технологіях (дидактичні, виховні, управлінські); наукових та науково-методичних розробках, технічних пристроях і установках для закладів і установ освіти; нормативно-правових документах, що регламентують діяльність закладів і установ освіти [2, с.8-9].

До соціально-економічних інновацій в галузі освіти належать сучасні технології розвитку особистості, нововведення в правове забезпечення системи освіти, нововведення в економіку освіти. До науково-виробничих інновацій відносять комп'ютеризацію і телекомунікацію процесів, матеріально-технічне оснащення.

Психолого-педагогічні інновації у вітчизняній системі освіти включають:

1. Інновації у змісті навчання й виховання учнів. Провідна роль з-поміж них належить введенню державних стандартів початкової і загальної середньої освіти, розробка загальнодержавних стандартів виховання дітей та молоді на засадах національних, родинних, громадянських, індивідуальних цінностей; створенню авторських навчальних планів і програм, підручників, навчальних посібників, виховних систем; розробці нової системи оцінювання навчальних досягнень учнів.

2. Інновації у формах і методах навчання і виховання школярів пов'язані з оволодінням і запровадженням у ці процеси діалогових, діагностичних, активних, інтерактивних, дистанційних, комп'ютерних, мультимедійних, телекомунікаційних, тренінгових, проектних форм і методів.

3. У технологіях навчання і виховання: запровадження альтернативних навчально-виховних технологій (проектних, алгоритмізованих, індивідуалізованих, диференційованих, модульних, колективних (у малих групах) тощо.

4. У змісті, формах і методах управління загальноосвітнім навчальним закладом: моніторинг, громадсько-державне управління, економічні та діагностичні методи управління, консалтинг, маркетинг, фандрайзинг тощо.

5. У структурі організації діяльності середнього загальноосвітнього закладу: створення варіативних організаційних освітніх структур (ліцей, гімназія, коледж, колегіум тощо).

Ефективність перебігу інноваційних процесів у змісті, формах і методах управління обумовлюється наявністю таких чинників, як підтримка інноваційної ініціативи, творчості, самодіяльності і самостійності об'єктів управління.

Підтримка інновацій (педагогічної технології, педагогічної системи, підручника, посібника, методики тощо) має забезпечуватися керівником навчально-виховного закладу, який подає її на розгляд колегіального органу управління закладом – ради школи. Такі інновації потребують обов'язкової попередньої перевірки через експеримент та апробацію, що дає змогу пересвідчитися в їхній доцільності та ефективності.

Підтримка творчості з боку керівника ЗНЗ забезпечується в процесі організації конкурсів на кращу науково-методичну розробку серед педагогічних працівників школи, які проводяться предметними чи галузевими методичними об'єднаннями, творчими об'єднаннями вчителів школи. За умов схвалення запропонованої інновації, вона може бути передана для участі в професійному конкурсі на міському, районному, обласному, всеукраїнському рівнях. Залучення до таких конкурсів не лише сприяє підвищенню представницької ролі закладу освіти і його педагогічного колективу, а й може стати передумовою для одержання відповідних інвестицій з боку спонсорів, інвесторів, керівників органів управління освітою.

Підтримка самодіяльності об'єктів управління з боку керівника загальноосвітнього навчального закладу можлива за умов сформованої команди педагогів-одномудців, орієнтованих на досягнення спільної мети – всебічного розвитку особистості учня й формування його конкурентоспроможності.

Підтримка самостійності об'єктів управління забезпечується керівником ЗНЗ у формі наказу чи розпорядження по школі, в якому частина управлінських повноважень передається відповідній групі педагогічних працівників для виконання будь-яких нових зобов'язань (розробка чи впровадження педагогічних інновацій).

Застосування такого підходу в управлінні загальноосвітнім навчальним закладом спрямовує керівників (директора, заступників, психолога, наукових консультантів, завідувачів методичними об'єднаннями, керівників інноваційних проектів та інших категорій педагогічних працівників, які здійснюють управлінську діяльність на різних рівнях) на демократизацію цього процесу, забезпечує внесення якісно нового змісту в його мету і структуру, основні завдання, функції, форми, методи, засоби.

Так, метою управління інноваційною діяльністю в навчально-виховному закладі стає створення конкурентноздатного освітнього середовища, підготовка конкурентноспроможних випускників, не лише

адапованих до життя в мінливому сучасному суспільстві, а й володіючи належним рівнем соціалізації для активної взаємодії із соціумом впливу на його економічний, політичний, соціальний, духовний поступ.

Організаційна структура управління набуває проектно-модульного характеру, що виявляється в її багаторівневості, розгалуженості за напрямками діяльності (виховна, навчальна, управлінська) та формами організації діяльності членів педагогічного та учнівського колективів (формальна, неформальна), структурованості за об'єктами управління, до яких залучені члени громадськості, автори інноваційних програм чи проектів, керівники творчих груп педагогів та лідери учнівської молоді, спроможні самостійно генерувати і розробляти інноваційну ідею, отримувати за неї інвестиції.

Зміст убачається в реалізації спрямовуючих на розвиток управлінських функцій, колегіальних форм та економічних методів управління; створення правових, організаційних і психологічних умов для здійснення експериментальної діяльності; залучення різних інвесторів; участь у міжнародних освітніх інноваційних проектах.

Завдання полягають у постійному переведенні соціально-педагогічної системи в якісно новий стан (від більш "закритої" до більш "відкритої" системи); постійній соціальній, матеріальній і психологічній підтримці педагогів-новаторів; створенні правових, організаційних і психологічних умов забезпечення експериментальної діяльності; залученні різних інвесторів; участі в міжнародних освітніх інноваційних проектах; підключенні до Інтернету; розширенні та поглибленні функціональних обов'язків учасників навчально-виховного процесу.

Висновки... Таким чином, управління освітою, зокрема такою її підсистемою, як загальноосвітні навчальні заклади, зазнає сьогодні активного реформування в контексті вимог, що висувають до цих соціальних інститутів як з боку суспільства, так і з боку окремої особистості. Один із ефективних напрямів цього процесу убачається в активізації освітніх інновацій та впровадженні їх у зміст життєдіяльності навчально-виховного закладу, що передбачає обов'язкову модернізацію змісту, мети, завдань, форм і методів управлінської діяльності, переведення її на якісно вищий рівень на засадах запровадження менеджменту.

Література

1. Григораш В.В., Касянова О.М., Мармиза О.І. Управління навчальним закладом. – Ч.1. – Харків: Ранок, 2003.
2. Даниленко Л. Менеджмент інновацій в освіті. – К.: Шкільний світ, 2007.
3. Згуровський М.З. Ми повинні упереджувати ситуацію, а не фіксувати проблеми // Освіта України. – 1997. – 28 лютого. – № 10.
4. Конаржевский Ю.А. Менеджмент и внутришкольное управление. – М.: Центр "Педагогический поиск", 2000.
5. Луговий В.І. Управління освітою: навчальний посібник для слухачів, аспірантів, докторантів спеціальності "Державне управління". – К.: Вид-во УАДУ, 1997.
6. Паламарчук В.Ф. Інноваційні процеси в педагогіці. – К.: Освіта, 1994.
7. Сорочан Т. Управління школою в умовах ринкових відносин // Освіта на Луганщині. – 2003. – № 1.
8. Хміль Ф.І. Менеджмент: Підручник. – К.: Вища школа, 1995.

Анотація

У статті розглядають основні підходи до визначення сутності менеджменту в освіті, його впливу на підвищення ефективності управління загальноосвітнім навчальним закладом, впровадження в цей процес інновацій.

Аннотация

В статье рассматриваются основные подходы к определению сущности менеджмента в образовании, его влияния на повышение эффективности управления общеобразовательным учебным заведением, внедрением в этот процесс инноваций.

Подано до редакції 1.11.2007.